

ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 336.77:347.27

ДОСТУПНІСТЬ КРЕДИТУ – СУЧАСНИЙ ПРИНЦИП КРЕДИТУВАННЯ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РИНКУ БАНКІВСЬКИХ КРЕДИТНИХ РЕСУРСІВ

І. В. Чехова, кандидат економічних наук.

Інститут олійних культур Національної академії аграрних наук України

© Чехова І. В., 2013.

Стаття отримана редакцією 01.08.2013 р.

Вступ. Ринок кредитних ресурсів повинен забезпечувати швидкий доступ до «вільних» ресурсів, здійснювати перерозподіл грошових потоків у процесі виробництва, коли в одних галузях економіки вивільняються кошти, а в інших виникає їх дефіцит. Таким чином відбувається переливання вільного капіталу в найефективніші галузі економіки, стимулювання економічного зростання, підвищення ефективності грошового обігу, трансформація вільних коштів у кредитні ресурси.

Розвиток ринку банківських кредитних ресурсів стимулює економічне пожвавлення підприємств усіх галузей виробництва, сприяє науково-технічному прогресу, оновленню ресурсів, запровадженню новітніх технологій, тощо. Використання кредитних ресурсів сприяє швидкому поповненню обігових коштів, залученню інвестицій з метою розширення і модернізації виробництва, забезпечує безперервність відтворювального процесу. Залучення кредитів у господарський оборот на сьогодні є сталою та характерною рисою розвинутої економіки.

Складність і динамізм проблеми ефективного функціонування ринку банківських кредитних ресурсів обумовлюють необхідність дослідження теоретичних, методичних та практичних питань вітчизняного ринку кредитних ресурсів. Функціонування ринку банківських кредитних ресурсів залишається недостатньо дослідженим, оскільки не вирішеними є сьогодні питання формування взаємовигідних відносин між постачальниками кредитів (банками) і позичальниками кредитів незалежно від кон'юнктури ринку. У зв'язку з тим, що попит на кредити стабільно зростає, виникає потреба у науковому розробленні теоретичних положень і практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізму функціонування діяльності цього ринку, використання яких сприятиме стабілізації попиту і пропозиції на кредитні ресурси.

Огляд останніх джерел досліджень та публікацій. Дослідженню економічної сутності кредиту присвячено значну кількість праць вітчизняних науковців: В. П. Вороніна [5],

М. Я. Дем'яненко [11], А. В. Демківського [3], Опаріна [9], Л. М. Худолій [2]. Питання розвитку сучасних принципів кредиту на кредитному ринку розкривається у працях: Б. Л. Луціва [1], В. Д. Лагутіна [7], С. О. Маслової [8] та інших.

Нерозв'язані частини проблеми. Аналіз наукових досліджень показав, що більшість учених розглядають кредит як економічні відносини, які будуються на певних засадах – принципах кредиту. У той же час недостатньо дослідженим є питання переліку загально визнаних принципів кредиту щодо їх відповідності сучасним кредитним відносинам на ринку банківських кредитних ресурсів.

Метою дослідження є систематизація та аналітичне дослідження основних складових категорії «кредит», принципів кредиту, а також обґрунтування доцільності й необхідності сприйняття принципу доступності кредиту.

Основний матеріал і результати. Кредит і кредитний ринок завжди були невід'ємною частиною розвитку суспільства, оскільки в усі часи існували розбіжності між потребами і можливостями. Ця суперечність, коли матеріальні вимоги або потреби перевищують існуючі фінансові можливості, завжди знаходить вирішення у залученні кредиту. Винайдення такого фінансового інструменту, як кредит створило можливість у суспільстві розв'язати проблему нестачі фінансових ресурсів, з одного боку, і прибуткового вкладення надлишкових коштів або заощаджень – з іншого.

Кредит – важлива категорія ринкової економіки, що відображає реальні зв'язки і відносини економічного життя суспільства. Кредит став важливим атрибутом сучасного виробництва. Дослідження економічної сутності категорії «кредит» показало, що не існує єдиного підходу до її визначення. Відсутність єдиного тлумачення кредиту пояснюється тим, що цей інструмент в економіці характеризується різними підходами до його дослідження.

Одна група вчених визначає кредит як форму руху позичкового капіталу або форму позичкового капіталу в грошовій чи товарній формі. Так, у посібнику «Фінанси підприємств» основою функціонування кредиту визнається рух вартості у сфері товарного обміну і зазначається, що кредит – це форма позичкового капіталу (в грошовій або товарній формі), який надається на умовах повернення та зумовлює виникнення кредитних відносин між тим, хто надає кредит, і тим, хто його отримує [10, с. 150]. У такому трактуванні основою для виникнення кредитних відносин вважається його поверненість. Дійсно, поверненість позичкового капіталу є загальною ознакою кредиту. Кредитори надають кредит тільки за умов його повернення, а позичальники для забезпечення повернення кредитних ресурсів вмотивовані на ефективно його використання. Водночас для виникнення кредитних відносин однієї умови (повернення кредиту) не достатньо, оскільки не враховано інші важливі параметри кредиту: термін, ціна, ціль, забезпечення.

Визначаючи кредит як форму руху позичкового капіталу М. П. Денисенко, В. Г. Кабанов і Л. М. Худолій стверджують, що кредит – це позичковий капітал банку в грошовій формі, який передається в тимчасове користування на умовах забезпеченості, повернення, строковості, платності та цільового характеру використання [2, с. 18].

У В. Д. Лагутіна кредит – це форма руху позичкового капіталу, яка виражає економічні відносини між кредитором і позичальником, котрі виникають під час одержання позики, користування нею та її повернення [7, с. 14]. Цікаво, що автор одночасно визнає кредит і як форму руху позичкового капіталу, і як економічні відносини між суб'єктами кредитування, тим самим поєднує два основні підходи до трактування цієї категорії.

Серед науковців існують прибічники визначення кредиту як економічних відносин. Так, С. О. Маслова й О. А. Опалов зазначають, що кредит виражає економічні відносини між кредитором і позичальником, які виникають під час одержання позики, користування нею та її повернення [8, с. 87]. Таке визначення не враховує принципи надання кредиту, адже користування і повернення його здійснюються на певних засадах.

Б. Л. Луців вважає, що кредит – це економічні відносини між суб'єктами ринку з приводу перерозподілу вартості на засадах поверненості, строковості та платності [1, с. 141]. Подібне визначення наведено С. В. Галицькою: «кредит виражає економічні відносини між господарюючими суб'єктами, пов'язаними з перерозподілом тимчасово вільних грошових коштів на умовах строковості, платності, повернення» [6, с. 57].

На думку А. В. Демківського, кредит – це суспільні відносини, що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку з передачею один одному в тимчасове користування вільних коштів (вартості) на засадах зворотності, платності та добровільності [3, с. 285].

Наведені визначення характеризують кредит як економічні або суспільні відносини між кредитором і позичальником, тобто учасниками кредитного договору. При цьому враховуються принципи кредитування: строковість, платність, повернення, добровільність.

У науковій літературі зустрічаються визначення кредиту як надання грошових коштів чи товарів. В. П. Воронін і С. П. Федосова стверджують, що кредит – це надання грошових коштів або товарів (робіт, послуг) на умовах подальшого повернення цих грошових коштів чи сплати вартості наданих товарів (робіт, послуг) у встановлений термін, включаючи сплату процентів за їх використання [5, с. 146]. Аналогічне визначення кредиту знаходимо у «Грошово-кредитному енциклопедичному довіднику» за редакцією С. Р. Моїсеєва, в якому «кредит – це надання грошової суми або цінного ліквідного активу на умовах повернення, строковості і платності, в результаті чого виникають боргові зобов'язання» [4, с. 161]. Такий підхід до розуміння кредиту спрощений, не відображає суб'єктного складу кредитних відносин, оскільки надання грошових коштів чи товарів здійснюється кредитором на вимогу позичальника.

Існують визначення кредиту, які витікають із сфери використання кредитних ресурсів. В. М. Опарін вважає, що кредит – це фінансові ресурси, які тимчасово перебувають у розпорядженні підприємств [9, с. 94]. Таке визначення звужує коло позичальників лише до підприємств, адже суб'єктами кредитування є юридичні та фізичні особи. Це тлумачення характеризує кредит лише з боку позичальника, і не відображає позиції кредитора.

Отже, немає єдиного підходу до визначення економічної сутності категорії «кредит». Одна група вчених визначає кредит як форму руху позичкового капіталу або позичену вартість, інша – як економічні відносини між кредитором і позичальником з приводу надання вільних грошових коштів або кредитних ресурсів, третя – як надання грошових коштів. Але переважним є другий підхід, тому що визнання кредиту як економічних відносин дає можливість досліджувати цю категорію, враховуючи саме економічні засади її існування.

Окремі автори не беруть до уваги склад суб'єктів кредитних відносин у визначенні сутності кредиту, що не відображає засад надання кредиту. При такому підході втрачається суттєва особливість, яка характеризує кредит як певні економічні відносини сторін.

Більшість авторів у трактуванні кредиту перераховують принципи його надання, визнаючи тим самим їх вагомість у кредитних відносинах. Адже принципи кредитування – це основні вихідні положення, на яких базується теорія і практика кредитного процесу (табл. 1).

Таблиця 1. Характеристика принципів банківського кредиту*

Принципи кредиту	Економічний зміст принципу
Поверненість	Кредит має бути повернений позичальником банку.
Забезпеченість	Надання кредиту з одночасною передачею кредитору прав на активи позичальника.
Строковість	Кредит має бути повернений позичальником банку у визначений у кредитному договорі строк.
Платність	Кредит має бути повернений позичальником банку зі сплатою процентів за його користування.
Цільовий характер	Направлення кредитних ресурсів на конкретні цілі (господарський об'єкт), обумовлені кредитним договором.
Диференційований підхід	Індивідуальний підхід до визначення величини позичкового процента для будь-якого позичальника.
Доступність**	Забезпечення банками безперервного процесу видачі кредитів на вимогу позичальників з метою стабільного функціонування ринку банківських кредитних ресурсів.

* – узагальнено автором; ** – авторський принцип.

Поверненість кредиту закріплює за кредитором виняткове право на володіння кредитними коштами, які обов'язково повинен повернути позичальник в обумовлений термін. Якщо кредит не повернуто вчасно, кредитор може надавати відстрочку платежів позичальникові на умовах підвищеного процента.

Принцип забезпеченості кредиту виступає як додатковий захист і має на меті не допустити виникнення збитків від кредитної операції у випадку неповернення кредиту позичальником. Він також зменшує ризики кредитної операції. Основними формами застави виступають договори застави, поруки, гарантійні листи, страхові поліси тощо.

Строк кредиту запроваджує тимчасовий режим використання кредитних ресурсів позичальником, а також надає право кредиторів у випадку прострочення кредиту стягувати з позичальника додаткову плату за прострочення. Цей принцип відображає необхідність зворотного руху кредитних ресурсів позичальником на користь кредитора після закінчення визначеного терміну дії кредитного договору.

Платність – базовий принцип кредиту, тому що обумовлює доцільність надання кредиту. Принцип платності мотивує кредитора надавати кредитні ресурси позичальникам у користування на певний строк та отримувати від цієї операції прибуток у вигляді процентів і комісій. Недотримання такого принципу позбавить кредит своєї сутності й перетворить його на безповоротне фінансування.

Принцип цільового характеру використання закріплює конкретні напрями спрямування кредитних ресурсів у кредитному договорі, а також позбавляє позичальника права розпоряджатися кредитними коштами в інших цілях, крім задекларованих. Для кредитора цей принцип є важливим, тому що він надає можливість контролювати використання коштів позичальником шляхом моніторингу руху грошових коштів на рахунках позичальника. Якщо відбулося порушення цього принципу, кредитор застосовує штрафні санкції щодо дій позичальника.

Диференційований підхід означає формування умов надання кредиту залежно від фінансового стану конкретного позичальника, тобто застосування індивідуального підходу до кожного позичальника. Використання диференційованого підходу сприяє розширенню кола позичальників через підбір індивідуальних параметрів кредиту.

Беручи до уваги загальноекономічний принцип розвитку, за яким процес кредитування перебуває у динаміці стосовно змін в економіці, пропонуємо застосовувати принцип доступності кредиту. Він полягає у забезпеченні банками безперервного процесу видачі кредитів на вимогу позичальників з метою стабільного функціонування ринку банківських кредитних ресурсів. Сформульований автором принцип доступності зорієнтований на захист інтересів позичальників і відображається у фактичній можливості залучити потрібний кредит на ринку кредитних ресурсів, незважаючи на стан економіки.

Принцип доступності покликаний сприяти реальній можливості залучення кредитів на ринку банківських кредитних ресурсів. Він особливо актуальний у період спаду економіки або кризи, коли кредитори скорочують обсяги кредитування і позичальники позбавляються реальної можливості поповнення дефіциту грошових коштів. Практичне застосування принципу доступності кредиту допоможе знівелювати ситуацію на кредитному ринку, за якої банки не здійснюють або тимчасово припиняють активні банківські операції.

Кредитний процес вимагає від банків і суб'єктів господарювання чіткого дотримання принципів кредитування. Дослідженнями встановлено, що в переліку принципів, якими характеризують кредит науковці-економісти, немає єдності. Найбільш вживаними є принципи повернення, строковості та платності. Практично не застосовуються у визначеннях кредиту принципи цільового характеру використання, забезпеченості, диференційованого підходу, довершеності.

Більшість науковців віддають належну увагу ролі й вагомості принципів кредитування, за якими функціонує кредитний механізм. На нашу думку, тільки за умови дотримання принципів кредитування як з боку кредитора, так і з боку позичальника на ринку банківських кредитних ресурсів можна забезпечити ефективність процесу кредитування.

Зважаючи на існування економічних відносин між кредитором і позичальником, визнаючи суб'єктний склад кредитних відносин, ураховуючи всі принципи кредитування і відводячи особливу роль перерозподільній функції кредиту як «регулятора тимчасово вільних коштів» на ринку кредитних ресурсів, сформулюємо авторське визначення кредиту. Кредит – це економічні відносини, які виражаються в перерозподілі тимчасово вільних коштів між кредиторами і позичальниками на ринку кредитних ресурсів за умов повернення, строковості, платності, цільового характеру використання, забезпечення, диференційованого підходу, довершеності та доступності.

Цей підхід у трактуванні кредиту відрізняється від вищезазначених такими позиціями. По-перше, враховано важливий процес перерозподілу тимчасово вільних коштів між кредитором і позичальником. По-друге, зазначено джерела формування кредитних ресурсів. По-третє, уточнено місце функціонування кредиту – ринок банківських кредитних ресурсів. По-четверте, враховано всі сучасні принципи кредитування.

Висновки. Отже, функціонування кредиту як об'єкта ринку банківських кредитних ресурсів супроводжується використанням комплексу принципів. Комплексність у цьому сенсі означає, що принципи кредитування (поверненість, платність, забезпеченість, цільове використання, диференційований підхід, доступність) є основними складовими кредиту, а виключення окремих із них може призводити до викривлення самої сутності кредиту.

Обґрунтовано необхідність виділення принципу доступності, який полягає у забезпеченні банками безперервного процесу видачі кредитів на вимогу позичальників з метою стабільного функціонування ринку банківських кредитних ресурсів. Цей принцип має сприяти можливості залучення кредитів на ринку банківських кредитних ресурсів, він має на меті захист інтересів позичальників.

Запровадження принципу доступності сприятиме реальній можливості залучення кредитів на кредитному ринку. Принцип доступності кредиту полягає у забезпеченні банками безперервного процесу видачі кредитів на вимогу позичальників з метою стабілізації ринку банківських кредитних ресурсів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гроші, банки та кредит: у схемах і коментарях: навч. посібник / за ред. Б. Л. Луціва. – [2-ге вид., перероб.]. – Т.: Карт-бланш, 2000. – 225 с.
2. Грошово-кредитна діяльність банків: навч. посібник / М. П. Денисенко, В. Г. Кабанов, Л. М. Худолій. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2006. – 339 с. – Бібліогр.: С. 334-336.
3. Демківський, А. В. Гроші та кредит / А.В. Демківський. – К.: Дакор, К.: Вира – Р., 2003. – 528 с.
4. Денежно-кредитный энциклопедический словарь / под ред. С.Р. Моисеева. – М.: Дело и Сервис, 2006. – 384 с.
5. Деньги, кредит, банки: учеб. пособие / В.П. Воронин, С.П. Федосова. – М.: Юрайт-Издат, 2002. – 269 с.
6. Деньги. Кредит. Финансы / С. В. Галицкая. – М.: Экзамен, 2002. – 224 с.
7. Лагутін, В. Д. Кредитування: теорія і практика: навч. посібник / В. Д. Лагутін. – [2-ге вид., стер.]. – К.: Т-во «Знання», КОО, 2001. – 215 с.
8. Маслова, С. О. Ринок фінансових послуг: навч. посібник / С. О. Маслова, О. А. Опалов. – К.: Кондор, 2006. – 192 с.
9. Опарін, В. М. Фінанси (загальна теорія): навч. посібник / В. М. Опарін. – [3-тє вид., без змін]. – К.: КНЕУ, 2006. – 240 с.
10. Фінанси підприємств: навч. посібник для самост. вивчення дисципліни / Г. М. Азаренкова, Т. М. Журавель, Р. М. Михайленко. – [2-ге вид., випр. і доповн.]. – К.: Знання – Прес, 2006. – 287 с.
11. Фінансовий словник-довідник / М. Я. Дем'яненко, Ю. Я. Лузан, П. Т. Саблук, В. М. Скупий та ін.; за ред. М.Я. Дем'яненка. – К.: ІАЕ УААН, 2003. – 555 с.

УДК 336.77:347.27

Чехова Ірина Валеріївна, кандидат економічних наук, завідувач відділу економічних і маркетингових досліджень та питань інтелектуальної власності Інституту олійних культур Національної академії аграрних наук України. **Доступність кредиту – сучасний принцип кредитування для забезпечення сталого розвитку ринку банківських кредитних ресурсів.** Наведено аналіз категорії «кредит» згідно з останніми науковими дослідженнями економічної науки. Узагальнено принципи кредиту в сучасних умовах функціонування ринку банківських кредитних ресурсів щодо їх відповідності викликам часу. Обґрунтовано доцільність і необхідність сприйняття й запровадження в банківській практиці принципу доступності.

Ключові слова: кредит, кредитний ринок, принципи кредиту, функції кредиту.

УДК 336.77:347.27

Чехова Ирина Валерьевна, кандидат экономических наук, заведующий отделом экономических и маркетинговых исследований и вопросов интеллектуальной собственности Института масличных культур Национальной академии аграрных наук Украины. **Доступность кредита – современный принцип кредитования для обеспечения устойчивого развития рынка банковских кредитных ресурсов.** Представлен анализ категории «кредит», согласно последним научным исследованиям экономической науки. Обобщены принципы кредита в современных условиях функционирования рынка банковских кредитных ресурсов на предмет их соответствия вызовам времени. Обоснованы целесообразность и необходимость восприятия и внедрения в банковской практике принципа доступности.

Ключевые слова: кредит, кредитный рынок, принципы кредита, функции кредита.

UDC 336.77:347.27

Chekhova Irina, candidate of economic sciences, manager of department of economic and marketings researches and questions of intellectual property to the institute of oil-bearing cultures of the National academy agrarian sciences of Ukraine. **Credit availability is modern principle of crediting for providing of steady market of bank credit resources development.** In the article the analysis of category is presented «credit» in obedience to the last scientific researches of economic science. Generalized credit principles are in modern operating of market of bank credit resources conditions for the purpose their accordance the calls of time. Grounded expedience and necessity of perception and introduction in bank practice of principle of availability.

Key words: credit, credit market, principles of credit, credit function.